

Anje Müller Gjesdal

Fra Tiqqun til Tarnac

Fransk radikalisme på 2000-tallet

Fra 1789 og Pariserkommunen i 1871 til mai 1968 og drabantbyopptøyene i 2005 har radikalismen manifestert seg i fransk politikk i ulike former. På slutten av det første tiåret etter tusenårsskiftet skulle radikalismen vende tilbake i ny ham, inspirert av tung kontinental filosofi og ville streiker i Italia på 1970-tallet.¹

11. november 2008 ble tjue ungdommer arrestert i Paris, Rouen og den lille bygden Tarnac. Ni av de arresterte ble anklaget for kriminelt forbund med hensikt om å gjennomføre terroristisk virksomhet.² Mer konkret dreide anklagen seg om sabotasje på en kjøreledning på det franske lyntognet, på tross av at det neppe ville ha ført til personskader og at en tysk gruppe allerede hadde påtatt seg ansvaret for aksjonen. Blant de ni ble Julien Coupat raskt utpekt som

hovedmannen, og han ble sittende i varetekt i over seks måneder under anklager som raskt ble politiserte. Coupat var en begavet filosofistudent med høyborgerlig bakgrunn. I tillegg var han medlem av redaksjonskomiteen til tidsskriftet *Tiqqun*, et filosofisk og politisk tidsskrift sterkt inspirert av Heidegger, Agamben og situasjonistene.

Prosesen mot de ni arresterte ble sterkt kritisert av menneskerettighetsorganisasjoner og fikk raskt preg av å være en politisk rettssak basert på tynne bevis. Utenforliggende forhold ble trukket inn for å mistenkeliggjøre de anklagede, som for eksempel det at de ikke brukte mobiltelefon.³ Særlig ble spørsmålet om hvorvidt Julien Coupat var opphavsmannen bak pamfletten *L'insurrection qui vient*⁴ (*Den kommende oppstanden*) et viktig spørsmål i etterforskningen.

L'insurrection qui vient er et manifest som tegner et samtidig dystert og lystig bilde av dagens Frankrike og som blant annet oppfordrer til sabotasje av infrastruktur. For deler av venstresiden, også internasjonalt, har *Den kommende oppstanden* framstått som et friskt pust, og boka har blitt oversatt til flere språk. Pamfletten ble notorisk da Glenn Beck anmeldte den på Fox News og kalte den «en farlig bok».³ Både Coupat selv og forlaget La Fabrique nekter imidlertid for at Coupat skulle være opphavsmannen bak boken.

Ungdommene hadde slått seg ned i Tarnac for å drive jordbruk og andre kollektive aktiviteter, blant annet en landhandel, filmklubb og forskjellige aktiviteter for barn og eldre. Hvordan kunne et så fredelig prosjekt komme til å stå i sentrum for den største politiske heksejakten siden 70-tallet? Hva var det med *Tiqqun* og miljøet rundt som var så kontroversielt at man så det som nødvendig å sende 150 politifolk for å arrestere en gjeng ungdommer i et jordbrukskollektiv? I denne artikkelen skal jeg ta for meg det filosofiske tankegodset tidsskriftet *Tiqqun* formidlet, for å se i hvilken grad dette kunne lede opp til arrestasjonene i Tarnac. Det er nemlig i de to utgavene av *Tiqqun* at det ideologiske og filosofiske grunnlaget meisles ut, mens *Den kommende oppstanden* snarere er en slags handlingsorientert pamflett eller manual for politisk aktivisme og oppstand.

Selv om arrestasjonene i Tarnac uten tvil var en slags heksejakt, og det utviklet seg en moralsk panikk rundt en innbilt fiende fra «ultravenstre», vil jeg argumentere for at det likevel er noe i tankegodset fra *Tiqqun* som innebærer en avvisning av tradisjonelle politiske virkemidler og som i sin ytterste konsekvens kan utgjøre en fristelse til vold. For å si mer om dette må vi først gå tilbake til situasjonen i Frankrike rundt årtusenskiftet, for å se hvordan sosial uro ga opphav til en ny radikal politikk.

Noe er i gjære

Arrestasjonene i Tarnac ble opptakten til en lengre rettsprosess som avslørte det franske overvåkingsapparatet og gjorde en liten gruppe autonome anarkister, eller postsituasjonister, kjent for hele Frankrike. Men at noe var i gjære kom kanskje ikke som en overraskelse. De første årene av 2000-tallet hadde vært preget av uro i Frankrike. I 2005 ble landet rystet av omfattende opptøyer i forstedene til flere franske byer etter at de to ungdommene Bouna Traoré (15) og

Zyed Benna (17) omkom av elektrisk støt i en transformator-kiosk mens de flyktet fra politiet. Sosial uro i Frankrikes forsteder var langt fra noe nytt, men opptøyene i 2005 var spesielle fordi de varte lenge (unntakstilstanden som ble erklært i november 2005 varte i tre uker) og fordi opptøyene ikke bare utspant seg i Paris, men spredte seg utover hele landet. I 2006 fortsatte den sosiale uroen med store student- og elevdemonstrasjoner mot reformen *Contrat première embauche* (CPE). CPE var en reform av arbeidslovgivningen som hadde til hensikt å gjøre det lettere å øke sysselsettingen blant unge, men mange fryktet at den snarere ville gjøre det lettere å si opp ansatte og dermed øke usikkerheten på arbeidsmarkedet. På toppen av det hele førte også presidentvalget i 2007 til demonstrasjoner i flere franske byer da Nicolas Sarkozy kom til makten. I sum førte nok den sosiale uroen i disse årene – forsterket av den globale fornyelsen av den aktivistiske venstresiden fra 1990-tallet – til en radikaliseringsprosess av mange franske ungdommer, og den skapte et gunstig klima for radikal og revolusjonær tenkning hos mange unge, særlig på de høyere utdanningsinstitusjonene i Paris. Dette ga også rom for en ny type radikal politikk, postsituasjonismen, som trakk veksler på tidligere radikal filosofi og aktivistisk praksis. Kollektivet i Tarnac var et uttrykk for denne politikken.

Hva er *Tiqqun*?

For å forstå den ideologiske bakgrunnen til gruppen som ble arrestert i Tarnac må vi gå tilbake til *Tiqqun*. *Tiqqun* var et tidsskriftskollektiv som ble grunnlagt i 1999, og som kom ut med to numre fram til det ble oppløst i Venezia i kjølvannet av terrorangrepene i USA 11. september 2001. Miljøet besto av kunstnere og intellektuelle. Julien Coupat hadde for eksempel avlagt eksamener på doktorgradsnivå ved forskerutdanningsinstitusjonen EHESS (*École des hautes études en sciences sociales*) i Paris.

Selv om omslaget på de senere publikasjonene til *Tiqqun*, som blant annet ble utgitt av forlaget *La Fabrique*, kunne gi inntrykk av at *Tiqqun* var et slags forfatterkollektiv, vil dette være en feil måte å gripe saken an på: «[...] *Tiqqun* var ikke en forfatter, for det første. *Tiqqun* var et rom for eksperimentering. Det var et forsøk på å tette glipen mellom teori og et antall praksiser, og visse måter 'å være sammen' på».⁶

De to numrene av *Tiqqun* kom ut i 1999 og 2001. Hvert nummer består av en rekke usignerte artikler. En del av disse

har blitt videreutviklet og senere utgitt i bokform, blant annet *Premiers matériaux pour une théorie de la Jeune-Fille*⁷ og *Tout a failli, vive le communisme*.⁸ som utvikler ulike sider ved postsituasjonistisk teori. I tillegg omfatter *Tiqqun* produksjon kortfilmen *Et la guerre est à peine commencée...* («Og krigen er bare så vidt begynt...»)⁹

Artiklene i *Tiqqun* er gjennomsyret av filosofiske referanser og henter inspirasjon fra tre tradisjoner: Michel Foucaults begrep om biomakt, Giorgio Agambens filosofi, men først og fremst situasjonistene og Guy Debord.¹⁰ *Tiqqun* har vært nært knyttet til Giorgio Agamben, både gjennom utarbeiding av felles filosofiske begreper og gjennom personlig kontakt mellom Agamben og redaksjonsmedlemmene.

Kjært barn har mange navn

De arresterte i Tarnac inngikk altså i et aktivistisk og filosofisk miljø på ytterste venstre av fransk politikk som til dels vokste frem i kjølvannet av de store demonstrasjonene i Frankrike rundt årtusenskiftet og fornyingen av de sosiale bevegelsene internasjonalt fra slutten av 1990-tallet. Parallelt vokste det også fram en bekymring på grensen til moralsk panikk hos politiet og høyresiden som satt ved makten på den tiden, noe som nådde sitt høydepunkt med arrestasjonen av de ni i Tarnac.¹¹ Michèle Alliot-Marie, innenriksminister for høyrepartiet UMP, karakteriserte Tarnac-gruppen som tilhørende en «ultravenstre, en anarko-autonom bevegelse», mens høyreavisen *Le Figaro* stemplet dem som «undergrunnsnihilister». Slike merkelapper fungerte i stor grad som repressive kategorier som til en viss grad kunne legitimere arrestasjoner og overvåkingstiltak, og de er problematiske fordi de i stor grad ble til i et samspill mellom politiet, sosiologer og media, uten nødvendigvis å reflektere aktivistenes egen selvforståelse. Likevel kan en kanskje lese Tarnac-gruppen inn som en del av *ultravenstre*, forstått som den utenomparlamentariske venstresiden som beveger seg utenfor etablerte fagforeninger og partipolitiske prosjekter, til forskjell fra tradisjonelle revolusjonære grupper slik vi i Norge blant annet kjenner dem fra Akp (m-l). Ultravenstre er et fenomen som først og fremst finnes i Italia, Frankrike og Tyskland og er nært knyttet til *autonomia*¹², en (post) marxistisk, aktivistisk og teoretisk strømning som kjennetegnes av direkte aksjon som det viktigste politiske virkemiddelet. Den politiske virksomheten foregår gjennom

husokkupasjoner, ville streiker, demonstrasjoner, direkte tilegning av matvarer og kollektivtransport (*autoréduction*) – aksjonsformer som har en egenverdi fordi de skaper en uavhengig sone, et autonomt rom, eller kommunisme om man vil, her og nå. Ideologisk er *autonomia* inspirert av både marxistisk rådskommunisme og situasjonisme. Tradisjonen fra *autonomia* har også utvidet begrepet om arbeid og verdi sammenlignet med klassisk marxisme, i den forstand at det omfatter videre områder av samfunnet. Dette gir også en omvurdering av det revolusjonære subjektet, av hvem som skal være motoren i revolusjonen. Mens det i klassisk marxisme er industriproletariatet som er den samfunnsgruppen som er forutbestemt til å skape endring, mener tilhengerne av *autonomia* at det revolusjonære potensialet vel så mye ligger hos andre grupper, for eksempel filleproletariatet (proletarer som står utenfor selve produksjonsprosessen, slik som papirløse eller arbeidsløse drabantbyungdom).

Politiske retninger inspirert av *autonomia* inneholder også en stor grad av spontanisme, det vil si tanken om at det er i spontane situasjoner, for eksempel i kamp, opptøyer og demonstrasjoner, at subjektene vekkes til revolusjonær handling. Aksjonsformer som fremmer spontanitet får derfor en viktigere rolle enn det trauste fagforeningsarbeidet som drives av mer tradisjonelle marxister. Internasjonalt er Antonio Negri kanskje den mest kjente figuren innenfor (post)*autonomia* i dag.

Postsituasjonismen

Selv om arven fra *autonomia* er sentral for *Tiqqun* vil det likevel være mest nærliggende å beskrive dem som *postsituasjonister*, og det er denne merkelappen *Tiqqun*-miljøet har fått internt på fransk venstreside og blant politiske sosiologer. Situasjonismen var en kunstnerisk og politisk bevegelse på 1950- og 1960-tallet, som blant annet fikk stor innflytelse på studentopprøret i Frankrike i 1968. Organisatorisk hadde den sitt tyngdepunkt i *L'Internationale Situationniste*, stiftet i 1957 som en avantgardistisk organisasjon som var politisk inspirert av råds- og venstrekommunismen i tradisjonen etter Pannekoek og Luxemburg, og estetisk inspirert av surrealismen og dadaismen. Situasjonistene hadde en dels anarkistisk, dels marxistisk samfunnsanalyse i bunn, men fokuserte særlig på hvordan kapitalismen omfattet stadig større samfunnsområder, også de som angår rent sanssemessige

og estetiske erfaringer. Situasjonistene satte seg fore å vise hvordan kapitalismens kolonisering av sanseverdenen kunne undergraves gjennom ulike strategier av lek og spill, som for eksempel *dérive*, drift, å la seg lekent drive gjennom byen for å åpne sin egen subjektivitet for impulser utenfra. Tanken var at denne typen strategier kunne hjelpe til å unnsnippe fremmedgjøringen som kapitalismens enorme påvirkning av det moderne menneskets livsvilkår fører til. I sin tidlige fase var situasjonismen en kunstnerisk bevegelse, men fra begynnelsen av 1960-tallet ble bevegelsen stadig mer politisert, og etter hvert ble kunstnerne mer og mer marginaliserte. Den politiske analysen når sitt høydepunkt i Guy Debords utvikling av begrepet om «skuespill» (*spectacle*).¹³ I boka *Skuespillsamfunnet (La Société du spectacle)* utvikler Debord en kritikk av det moderne samfunnet som fullstendig gjenomsyret av *varen*. I skuespillsamfunnet er det moderne mennesket fremmedgjort og opplever en dyp lede og kjedsomhet ved varesamfunnets golde ørken:

[...] vareformen er blitt dominerende for alle sosiale relasjoner. Bytteverdien har beseiret bruksverdien, som selv har blitt en bytteverdi og dermed bare et bilde, en representasjon. «Skuespillet er kapitalen som har nådd en slik grad av akkumulasjon at den blir bilde,» skriver Guy Debord. Enhver sosial utveksling domineres av den økonomiske utvekslingen. Det sosiale livet er blitt subsumert i kapitalstrømmene.¹⁴

Som vi har sett, kan skuespillsamfunnet likevel til en viss grad undergraves ved at man skaper *situasjoner*, eller øyeblikk, som overskrider den totale koloniseringen av livsverdenen, gjennom strategier som *dérive* eller *détournement*, det vil si undergravende bruk av varesamfunnets eget formspråk. Slike situasjoner kan gi en underliggende og livsbekreftende effekt som gjør det mulig å bryte med skuespillsamfunnets fremmedgjøring av menneskene. Studentopprøret i Frankrike kan til dels sees på som et utslag av situasjonismen, i den forstand at man søkte frihet fra den undertrykkende goldheten i det konservative forbrukersamfunnet Vest-Europa var på slutten av 1960-tallet. Gjennom slagord som «Aldri arbeid» og «Nyt uten hindringer» tok studentene opp det lekne og overskridende hos situasjonistene og gjorde det til en politisk strategi for frigjøring.

Hos *Tiqqun* er arven fra situasjonistene tosidig. På den

ene siden videreføres analysen av skuespillsamfunnet, i den forstand at det moderne samfunnet ansees å være totalt kolonisert av kapitalisme og forbruk. Det finnes ikke noen utside, og enhver handling er preget av forbrukersamfunnets jag etter stadig høyere forbruk og stadig mer profitt. Men i tillegg til selve analysen av problemet viderefører *Tiqqun* også i stor grad programmet for endring og midlene for å gjennomføre den, nemlig gjennom en leken og begjærdrevet tilgang til politisk aktivisme. Imidlertid skal vi se at *Tiqquns* videreføring av situasjonismen også er en radikaliserings, på grunn av innflytelsen fra *autonomia* og italiensk, radikal tenkning slik den utviklet seg på 1970-tallet. Dette gir en mer radikal politisk filosofi og gjør den undergravende virksomheten potensielt mer farlig, eller mer operativ – det er faktisk noe som virkelig står på spill.

Arven fra *autonomia* og situasjonismen kan hos *Tiqqun* også sees i ønsket om å skape uavhengige soner eller fellesskap av uro og subversjon, det være seg gjennom opptøyer i en demonstrasjon eller gjennom «tilbake til naturen»-liknende jordbrukskollektiver, som gården og landhandelen i Tarnac. I den forstand er miljøet også nær en slags «primitivisme», en venstreorientert avstandtaken fra teknologi og industri. Denne venstre-primitivismen har sine røtter i *ludditismen*, de engelske arbeiderne på 1800-tallet som saboterte maskiner i tekstilindustrien i protest mot forverrede livsvilkår i kjølvannet av den industrielle revolusjonen. En slik ny-ludditisme kan kanskje også spores i *Tiqqun*-miljøets avstandtaken fra moderne teknologi (internett, mobiltelefoner) og prosjektet med å flytte til et jordbrukskollektiv på landet. En anti-industriell og primitivistisk holdning var tydelig til stede hos det franske ultravenstre¹⁵ og representerer en form for desertering eller løsrivelse fra det moderne varesamfunnet. I den forstand innebærer *Tiqqun* og andre ny-primitivistiske strømninger et brudd med tradisjonell radikal politikk der kampen har stått i byen eller fabrikken, til fordel for en mer anarkistisk vending vekk fra det moderne.

Hvordan utfolder disse tankene seg i *Tiqqun*? De to numrene av tidsskriftet omfatter 450 sider og 21 artikler om alt fra italiensk 70-tallsfeminisme til kybernetikk, i tillegg til at noe av stoffet senere er omarbeidet og utvidet. Det er altså ikke enkelt å utlede én enkelt tematikk, men visse gjennomgående tema kan likevel identifiseres. Blant de viktigste skal jeg her først ta for meg analysen av subjektet under den moderne kapitalismen, representert av de tekstlige figurene

«Bloom» og «Ungpiken» («La Jeune-Fille»), før jeg ser på det messianske preget i *Tiqquns* tekster.

Kapitalismens uttømte subjekter: «Bloom» og «Ungpiken»

«Uansett fra hvilken vinkel man betrakter den er nåtiden uten utgang. Det er ikke den minste av dens fordeler.»¹⁶ heter det i *Den kommende oppstanden*. I varesamfunnet («[...] den autoritære varens verden»¹⁷) finnes ingen utgang og ingen utside. Hele livsverden er underlagt og kolonisert av varen og Skuespillet. Dette innebærer at også subjektene gjenomsyres av «skuespillet» verdier og tømmes for virkelig mening. I varesamfunnet finnes liten plass for autentisk subjektivitet ettersom vareforhold gjenomsyrer samfunnet og alle relasjoner og aktiviteter. *Tiqqun* anlegger et foucauldiansk perspektiv hvor varesamfunnet og «skuespillet» integreres i hver minste gest gjennom utallige dispositiver og praksiser som subjektene er innvevd i. For å vise hvordan subjektene i varesamfunnet er tømt for mening benytter *Tiqqun* ulike tekstlige strategier, først og fremst de tekstlige figurene «Bloom» og «Ungpiken». Gjennom den tekstlige fremstillingen av disse figurene får det grufulle ved kapitalismens fremmedgjøring en konkret form, og de holder opp et spill som viser oss hvor groteske vi selv blir i en verden der alt er blitt til varer.

Figuren «Bloom» henter sitt navn fra romanfiguren Bloom i James Joyces *Ulysses* og er et bilde på den fullstendige fremmedgjøringen i varesamfunnet, en figur der alt har gått galt. «Bloom» er den hyperaktive guttungen som blir medisinerert i grunnskolen, han er den lystige kapitalismens vrangebilde:

Begrepet *bloom* [er] en teoretisering av den biopolitiske kapitalismens uttømte (ikke)subjekter. *Bloom*'en er blitt totalt ekspropriert for erfaring [...] og er blitt sinnbildet på en tilværelse formidlet gjennom den spektakulære kapitalisme.¹⁸

«Bloom» er vrang og sær, men han er også på mange måter kapitalismens *taper*. Han har kanskje integrert nyliberalismens moralske verdier (enhver for seg selv, bling-bling), men han er tømt for egentlig mening, han er dypt ambivalent. Gjennom sin tverre unnvikenhet og sin iboende motvilje er

det likevel noe i «Bloom» som potensielt kan gå utover varesamfunnets rammer, og figuren får dermed et overskridende potensial. Ikke gjennom et transcendent, utadrettet opprør, men ved å nekte, som en rent negativ og immanent kraft:

Samtidig er det sikkert at «Bloom» bærer varesamfunnets ruin i seg. Hos ham finnes denne egenskapen av ambivalens som setter merket sitt på alle de virkelighetene *overskridelsen av varesamfunnet på dets eget område* viser seg gjennom.¹⁹

Mens «Bloom» altså bærer i seg et potensial for overskridelse, er «Ungpiken»²⁰ et rent negativt begrep. «Ungpiken» er «høydepunktet av kapitalens antropomorfose»,²¹ kapitalismen i menneskeham, subjektet som fullstendig har integrert varesamfunnets krav til konsum og selvregulering på alle livets områder. «Ungpiken» fremstilles som en metafor for den narsissistiske subjektiviteten som produseres av skuespill- og varesamfunnet:

Øyeblikket av den endelige sosialiseringen av samfunnet, Imperiet, er dermed også det øyeblikket hvor hver og en kalles til å forholde seg til seg selv *som verdi* [...] «Ungpiken» blir dermed denne skapningen som ikke lenger har noen annen intimitet med seg selv *enn i egenskap av verdi*, og for hvem hver eneste aktivitet, i den minste detalj, blir målrettet mot å øke sin egen verdi. [...] Nettopp på grunn av sin intetthet får alle hennes meninger den absolutt nødvendige tyngden til hele den sosiale organisasjonen; *og hun vet det*.²²

Hos «Ungpiken» har dermed varerelasjonen underlagt seg menneskelivet i sin helhet, alt hun gjør (trening, anoreksi, lesing, dating) er rettet mot å øke sin egen attraktivitet, eller verdi, som arbeidstaker eller erotisk objekt. Alle aktiviteter eller relasjoner er gjenstand for verdivurdering, ingenting ligger lenger utenfor. Selve jeget blir en merkevare som må promoteres for enhver pris.

Gjennom disse tekstlige strategiene skaper *Tiqqun* et bilde av det moderne subjektet i skuespillsamfunnet som samtidig gjenomsosialisert eller fullstendig samfunnsmessiggjort (det finnes ingen utside) og fullstendig tømt for mening. Men som Marx sa: «Du vil ikke si at jeg har hatt for høye tanker om nåtiden, og hvis jeg likevel ikke fortviler, så er det bare fordi det nettopp er den desperate situasjonen som fyller meg med håp.»²³ De tømte subjektene gir nemlig i

sin tur opphav til en ny type revolusjonært subjekt, eller snarere anti-subjekt, det Agamben kaller «hvilken-som-helst-singulariteter» (*certain singularities*),²⁴ et begrep *Tiqqun* er tydelig inspirert av. Varesamfunnets tømte subjekt gir plass til en ny form for motstand mot kapitalismen eller Imperiet. Snarere enn subjekter er det singulariteter, det anonyme mennesket løsrevet fra en tvangsmessig identifikasjon med en bestemt identitet (arbeider, nordmann, osv.) som potensielt kan søke sammen og undergrave skuespillsamfunnet. Oppløsningen av subjektet blir dermed opphavet til en ny form for liv som har et subversivt potensial nettopp gjennom ikke å være subjekt, gjennom ikke å ha en fasttømret identitet – altså tvert imot en klassisk revolusjonær forestilling om at det revolusjonære potensialet ligger hos en bestemt samfunnsgruppe, en bestemt identitet.

Det faktum at varesamfunnet ikke lenger har en utside, knytter også an til en meningsfattighet og tomhet i samtiden som fører til en særegen temporalitet, eller måte å tenke tid på, hos *Tiqqun*. Med denne tidstenkningen skaper *Tiqqun* en messiansk dimensjon som er implisitt (og eksplisitt) i flere av tekstene og som knytter *Tiqqun* til en eldre tradisjon av radikal venstremystisisme.

Det messianske hos *Tiqqun*

Selve navnet *Tiqqun* stammer fra det hebraiske «*Tikkun olam*», et sosialfilosofisk og teologisk begrep som blant annet utvikles i jødisk kabbala og som betegner en form for heling og innløsning av verden: «[Det] viser i luriansk kabbala til forløsningsprosessen, gjenopprettelsen av enheten mellom meningen og livet, alle tings heling [réparation] gjennom menneskenes egen handling.»²⁵ Begrepet knytter derfor *Tiqqun* til en messiansk tradisjon, med det det innebærer av endetidsvisjoner og forløsningsmyter, men også til Agamben, som utviklet dette begrepet i sin egen filosofi i nær interaksjon med *Tiqqun*.²⁶ Det messianske utvikles særlig i *Tiqqun 1* og er karakterisert av katastrofetenkning, endetidsvisjoner og myten om forløsning:

Kairos – På tross av den ekstreme forvirringen som hersker på overflaten – og kanskje nettopp på grunn av dette, er vår tid av natur *messiansk*. I takt med at metafysikken realiseres, ser vi det ontologiske dukke opp i historien, i ren form og på alle nivåer. [...] Ensomhet, prekaritet, likegyldighet, angst,

utestenging, elendighet, status som utlending, alle de kategoriene Skuespillet spiller ut for å gjøre verden uleselig fra en sosial synsvinkel, gjør den samtidig gjennomsiktig på et metafysisk nivå. Alle sammen minner de, om enn på forskjellig [*différenciée*] måte om menneskets fullstendige overgittethet når *illusjonen* av «moderne tider» ender opp med å bli ubeboelig, det vil si, til syvende og sist, når *Tiqqun* kommer.²⁷

Med dette knytter *Tiqqun* an til en tradisjon hvor venstresiden møter mystisisme, forent i forestillingen om en messiansk tid.²⁸ En viktig funksjon for det messianske, og privilegeringen av nåtidsøyeblikket, er at det er en måte å unnsnippe en passiverende framtidstro på, troen på lineær historisk progresjon som kjenner seg sosialismen og sosialdemokratiet. Slik skuespillsamfunnet ikke har noen utside, er også vår nåtid en tom tid, som ikke kan overskrides gjennom en positiv marsj mot fremtiden, men gjennom ren negativitet. Slik skaper også det messianske og dens temporalitet en følelse av at noe står på spill *nå*.

Opstandens estetikk

Som vi har sett så langt, beveger *Tiqqun*s tekstlige univers seg i et komplekst nett av filosofiske referanser og begreper. Men vel så mye som det er et filosofisk prosjekt, søker *Tiqqun* å realisere det politiske og teoretiske arbeidet gjennom et bevisst estetisk arbeid som utspiller seg parallelt over ulike semiotiske systemer, i tekst, lyd og bilde.²⁹

Visuelt preges *Tiqqun* av situasjonistenes formspråk slik det utfoldet seg i tidsskriftet *Internationale Situationniste*,³⁰ og spesielt av *détournement*, en aktiv sammenstilling av ulike bilder og semiotiske systemer for å skape kognitiv dissonans eller kreativ forvirring gjennom overraskende effekter.³¹ Ofte dreier det seg om sammenstilling av bilder enten fra reklagens eller forbrukersamfunnets bildevokabular med ironiske bildetekster eller bilder som spiller på det groteske, vold og annen menneskelig lidelse. Estetisk spiller de også, i likhet med situasjonistene, på det moderne forbrukersamfunnets formspråk slik det kommer til uttrykk i reklamen. Nike-reklamer og andre *readymades* brukes for å illustrere det autoritære i forbrukersamfunnets driv etter stadig økt forbruk. Dette skaper på den ene siden en humoristisk effekt, som når tegneseriefigurer sammenstilles med en ironisk kommentar til forbrukersamfunnet, men også en underlig-

gjørende effekt, når sammenstillingene bidrar til å avdekke det groteske i det moderne samfunnets materialisme.

Litterært preges *Tiqqun* av en klar tilhørighet til den modernistiske tradisjonen, gjennom stadig tilbakevendende referanser til Kafka, Gombrowicz, Melville og Valéry. Samtidig preges det stilistisk av en høylitterær, høystemt og poetisk stil og en nærmest besvergende prosa, tettepakket med filosofiske og litterære referanser – paradoksalt nok, kan man kanskje si, sett i lys av at kjernemålgruppen er filleproletariatet. *Tiqqun* er i stor grad en tekstlig, estetisk og filosofisk kollasj,³² i den forstand at tidsskriftet siterer og trekker vekslers på viktige forgjengere innen kunst, litteratur og filosofi.

Tiqqun og 1968

Frankrike har alltid vært revolusjonenes land, fra 1789 til 1968. Dette har gjenspeilet seg i teori og praksis hos fransk venstreside, også i dag, i den forstand at den stadig i stor grad bekjenner seg til den republikanske arven og ser studentdemonstrasjonene og generalstreiken i 1968 som paradigmatisk for politisk virksomhet og venstresidens idealer. I motsetning til det bredere ytre venstre (*La ligue communiste révolutionnaire*, Mélenchons *Front de gauche*, etc.) avviser imidlertid *Tiqqun* mai 1968 som kanonisk handlingsmodell. I stedet er det Italias lange, kryptende mai (*mai rampant*),³³ den lange stillingskrigen mellom italiensk venstreside og myndighetene på 1960- og 1970-tallet, som er det paradigmatisk opprøret, og italiensk *autonomia* som er det ideologiske forbildet. Dette henger også sammen med avvisningen av arbeiderklassens rolle som revolusjonær motor. For *Tiqqun* er det filleproletariatet som har et revolusjonært potensial: «Det revolusjonære elementet er proletariatet, plebsen. Proletariatet er ikke en klasse. Som allerede tyskerne i forrige århundre visste: *es gibt Pöbel in allen Ständen*, plebsen finnes i alle klasser.»³⁴

For *Tiqqun* er den klassiske revolusjonære venstresiden, med sitt program om sosialisme og arbeiderklassen som revolusjonær fortropp, ikke noe annet enn en forlengelse av kapitalismen og varesamfunnets autoriteter med andre midler. Snarere enn å overta borgerskapets statsform og voldsapparat for deretter å knuse dem (sosialisme, proletariatets diktatur), må man skape *kommunisme* her og nå, gjennom autonome soner.

Fordi motstanderen ikke lenger er enhetlig (borgerskapet), men diffus og gjennomsyrrer hele samfunnet (Imperiet/

Empire) kan en ikke lenger tenke seg at et enhetlig subjekt skal kunne stille seg opp mot det og skape revolusjon. Det finnes heller ikke lenger ett sted der kampen vil kunne foregå. Mens kampen for klassisk marxisme står om kontrollen over produksjonsmidlene, og dermed stiller arbeiderklassen i en særstilling siden den kan kjempe mot borgerskapet for å fravriste dem kontrollen over disse, utvider postsituasjonistene kampsonen. I denne tenkningen står Marx' teori om realsubsumpsjon, hvordan kapitalen utvikles gjennom ny teknologi og organisasjonsmåter, sentralt. Dette er et tema som har blitt videreutviklet av ulike teoretikere innenfor *autonomia* og ultravenstre,³⁵ og medfører et syn om at de sosiale konfliktene ikke lenger bare ligger i fabrikken, det vil si i direkte verdiskapende arbeid, men at de har spredt seg ut til hele samfunnet. Nye grupper og samfunnsområder inkluderes dermed i teorien om arbeid og verdi. Arbeidsløse, husmødre og andre grupper som tidligere stod på utsiden av klassisk, revolusjonær marxismes begreper om hvor kampen skulle stå, og om hva og hvem som kunne tenkes å være motoren i denne kampen, utvides til å gjelde mer omfattende områder av det sosiale. Det sosiale utvider sin sfære, og kampen flytter fra *fabrikken* til *byen*. I italiensk *autonomia* følges dette opp av kamper og aksjonsformer tilpasset dette nye teoretiske paradigmat: husokkupasjoner, autoreduksjon og så videre. For *Tiqqun* er imidlertid ikke byen lenger noen privilegert plass for kamp. *Metropolen* er tvert i mot åstedet for en fullstendig tømming av mening av det moderne livet, manifestert i «Bloom» og «Ungpiken». På mange måter synes derfor *Tiqqun* å stå for en slags primitivisme som prediker en tilbakevenden til det rurale.³⁶

Som en følge av dette endres også strategiene for politisk motstand fra direkte konfrontasjon til usynlighet, anonymitet og tilbaketrekning, det *Tiqqun* kaller *menneskestreiken* (*grève humaine*).³⁷ Menneskene er i dag under konstant mobilisering, ikke bare i arbeidslivet, men også for å kontinuerlig konstruere seg selv som subjektivitet – kognitivt, kroppslig og affektivt. Strategien for motstand må være å nekte å delta i dette, å dyrke anonymiteten, å viske ut subjektiviteten – dette er menneskestreiken:

[...] det punktet hvor det menneskelige subjekt, slik det er konstituert innenfor kapitalen, bryter sammen og nekter eller ganske enkelt opphører å fungere [...] en Bartleby-liknende vegring som utgjør et motsvar til subjektivitetens

(re)produksjon innenfor hele den aktuelle kapitalismens sosiale felt, ved å valorisere negativitet og dysfunksjon.³⁸

Begrepet om menneskestreiken utvikles blant annet i artikkelen *Comment faire*,³⁹ et motsvar til Lenins *Hva må gjøres*. Fordi varesamfunnet og kapitalismen ikke lenger har en utside eller et sentralt angrepspunkt, må også motkreftenes strategi endres og bli mer diffus:

Det som lå til grunn for problemet *Hva må gjøres?* var *myten* om generalstreiken.

Det som svarer på spørsmålet *Hvordan gjøre det?* er *praksisen* MENNESKESTREIK.

Generalstreiken fikk det til å virke som om det fantes en utbytting avgrenset

i tid og rom,

en oppstykket fremmedgjøring, forårsaket av en gjenkjennelig – og dermed overvinnelig – fiende.

Menneskestreiken er svaret på en periode hvor grensene mellom arbeidet og livet ender opp med

å viskes ut.

Hvor det å forbruke og overleve,

å produsere «subversive tekster», å avverge de mest

skadelige utslagene av den

industrielle sivilisasjonen,

å drive med sport, å elske, å være foreldre eller ta Prozac.

*Alt er arbeid.*⁴⁰

Å lese *Tiqqun* etter 22. juli

Som en absolutt oppfordring til handling har *Den kommende oppstanden* gitt gjenklang i aktivistmiljøer verden over, og også her hjemme har miljøet rundt *Tiqqun*, og spesielt *Den kommende oppstanden* vakt interesse på venstresiden.⁴¹ «Bloom» og «Ungpiken» gir gjenklang fordi det ofte er nettopp slik det føles å være i verden. De autonome rommene som åpnes opp, med sine gleder, solidaritet og kameratskap, virker som gode steder å være. Likevel: Etter 22. juli er det ikke lenger mulig å lese *Den kommende oppstanden* som en uskyldig pamflett. Boka er basert på forestillingen om en borgerkrig som omfatter hele samfunnet og ender med en oppfordring til oppstand og etablering av autonome, selvforsynte rom. Koblet med den nihilistiske romantikken som gjennomsyrrer *Tiqqun* ligger det en fristelse til vold i et slikt prosjekt.

Tiqqun ønsket å erstatte mai 1968 med Italias kryptende mai som en paradigmatisk modell for politisk tenkning og handling, men kryptende mai, eller blyårene, var også en tid med lidelse, undertrykking og blodige voldshandlinger. Kanskje er det heller på tide å gjeninnskrive kritikken av varesamfunnet i konteksten av mai 1968?

Universitetet i Bergen
anje.gjesdal@uib.no

Noter

- 1 Tusen takk til Camilla Skalle for å ha lest og kommentert utkast til artikkelen.
- 2 Pelletier og Vidalie, «Tarnac»: Toscano, «Sarkozy's Terrorised Scapegoats». I desember 2009 ble ytterligere en person anklaget i saken.
- 3 Politiets saksdokumenter ble publisert av nettstedet *Mediapart* (<http://www.mediapart.fr/files/PV-TGV.pdf>. Konsultert 24.08.2012). Her kan man blant annet lese at «[...] disse personene viste seg å være svært mistenksomme, brukte forskjellige biler, eide ikke mobiltelefon og tok flere forholdsregler når de kommuniserte over telefon, [de] nølte ikke med å avbryte samtalepartnere når et viktig tema kom opp». («[...] ces individus s'avéraient très méfiants, utilisant différents véhicules, ne possédant aucun téléphone portable et prenant de multiples précautions lors de leurs communications téléphoniques, n'hésitant pas à interrompre leur interlocuteur quand un sujet important était évoqué.» Alle oversettelser er mine med mindre noe annet er indikert).
- 4 Comité invisible, *L'insurrection qui vient*. For mer om *Den kommende oppstanden*, se Bals, «Å utlegge nederlag som seire, og seire som nederlag» og Bolt, «Kunst, kapitalisme, revolution og kommunisering».
- 5 Anmeldelsen kan sees på <http://www.youtube.com/watch?v=ZKyI2qNskJc>.
- 6 «[...] Tiquun is not an author, first of all. Tiquun was a space for experimentation. It was an attempt at bridging the gap between theory and a number of practices and certain ways of 'being together.'» Attribuert til Fulvia Carnevale, redaksjonsmedlem i *Tiquun*. Uautorisert transkripsjon fra Giorgio Agambens presentasjon av *Tiquun* konsultert 23.08.2012. <http://anarchistwithoutcontent.wordpress.com/2010/04/18/tiquun-apocrypha-repost/>.
- 7 Tiquun, *Premiers matériaux pour une théorie de la Jeune-Fille*.
- 8 Tiquun, *Tout a failli, vive le communisme!*
- 9 Kortfilmen finnes på <http://www.bloom0101.org/etlaguerre.html> (konsultert 22.08.2012). Det meste av produksjonen til *Tiquun* og *Comité invisible* er for øvrig tilgjengelig på nettsiden <http://www.bloom0101.org>.
- 10 For to gjennomganger av det filosofiske innholdet i *Tiquun*, med hovedvekt på forholdet til Agamben, se Cunningham, «Uvirksom forløsning», 103–126; Nilsen, «For fellesskapet». For en (polemisk) gjennomgang av forholdet til kabbala, Heidegger og russisk nihilisme, se Caboret og Garrone «Avant-garde et mission».
- 11 Sosiologen Isabelle Sommier analyserer Tarnac-affæren som et eksempel på moralsk panikk hos myndighetene og politiet og viser hvordan media og overvåkningspolitiet allerede på vårparten i 2008 var begynt å konstruere ytre venstre som en sikkerhetsrisiko. Sommier plasserer Tarnac-affæren i en større sammenheng og hevder at etter terrorangrepene i 2001 har begrepet «terrorisme» blitt utvidet til å omfatte handlinger som tidligere ikke ville kvalifisere som terrorisme (for eksempel sabotasje), i tillegg til at overvåkningstiltakene har blitt betydelig strengere, se Sommier «Réflexions autour de la 'menace' ultra-gauche en France», 45–65. Relevansen av dette for fenomenet *Tiquun* og gruppen i Tarnac beskrives av Giorgio Agamben, når han i en presentasjon av *Tiquun* sier at «We are not, and will never be terrorists; what you seem to designate by the word terrorist, that we are.» (se uautorisert transkripsjon av debatten på <http://anarchistwithoutcontent.wordpress.com/2010/04/18/tiquun-apocrypha-repost/> (konsultert 23.08.2012).
- 12 For mer om forholdet mellom *Tiquun* og *autonomia*, se artikkelen «Ceci n'est pas un programme» i *Tiquun 2* (2001), 236–271. Jfr. også Sommier, «Réflexions» og Smith, «The Politics of Incivility», 119–132.
- 13 Debord, *Skuespillsamfunnet*.
- 14 Nilsen, «For fellesskapet».

- 15 Sommier, «Réflexions», 57.
- 16 Comité Invisible, *L'insurrection qui vient*, 7.
- 17 *Tiquun 1* (1999), 30.
- 18 Cunningham, «Uvirksom forløsning», 108.
- 19 «En même temps, il est certain que le Bloom porte en lui la ruine de la société marchande. On retrouve chez lui ce caractère d'ambivalence qui signe toutes les réalités par lesquelles se manifeste le dépassement de la société marchande sur son propre terrain.» *Tiquun 1* (1999), 35.
- 20 *La Jeune-Fille*, «Ungpiken» presenteres som en ukjønnet metafor: «[...] 'Ungpiken' er åpenbart ikke noe kjønnbegrep. Natklubbkongen lever ikke mindre opp til det enn innvandrerjenta utmajet som pornostjerne» («[...] le concept de Jeune-Fille n'est évidemment pas un concept sexué. Le lascar de boîte de nuit ne s'y conforme pas moins que la beurette grimée en porno-star.»). *Tiquun, Jeune-Fille*, 10. Dette røper i beste fall en manglende forståelse av metaforers virkemåte og bidrag til å strukturere vår verdensforståelse (se Lakoff & Johnson, *Metaphors we live by*). Ungpikens kjønne dimensjon er dypt problematisk og kan vanskelig leses uavhengig av det mannlige hegemoni i vestlig filosofi og autonom politikk.
- 21 *Tiquun, Jeune-Fille*, 13.
- 22 «Le moment de la socialisation finale de la société, l'Empire, est donc aussi le moment où chacun est appelé à se rapporter à soi comme valeur [...] La Jeune-Fille sera donc cet être qui n'aura plus d'intimité à soi qu'en tant que valeur, et dont toute l'activité, en chacun de ses détails, sera finalisée à son autovalorisation. [...] En raison même de son néant, chacun de ses jugements a le poids impératif de l'organisation sociale entière ; et elle le sait.» *Tiquun, Jeune-Fille*, 14.
- 23 «You will not say that I have had too high an opinion of the present time; and if, nevertheless, I do not despair of it, that is only because it is precisely the desperate situation which fills me with hope.» Karl Marx, «Marx to Ruge», (1843). http://www.marxists.org/archive/marx/works/1843/letters/43_05.htm (konsultert 26.09.2012).
- 24 Agamben, «Violence and hope in the last spectacle», 79.
- 25 «[le] concept de *Tiquun*, qui désigne, dans la Kabbale lurianique, le processus de la rédemption, de la restauration de l'unité du sens et de la vie, de la réparation de toutes choses par l'action des hommes eux-mêmes». Boudart et al. «Qu'est-ce que la Métaphysique Critique?», *Tiquun*, 1 (1999), 16. For mer om forholdet til kabbala, se Cunningham, «Uvirksom forløsning» og Caboret & Garrone «Avant-garde et mission».
- 26 For utviklingen av begrepet «tikkun» hos Agamben og *Tiquun*, se Cunningham, «Uvirksom forløsning».
- 27 «Kairos- En dépit de l'extrême confusion qui règne à sa surface, et peut-être en vertu de cela précisément, notre temps est de nature messianique. A mesure que la métaphysique se réalise, nous voyons l'ontologique affleurer dans l'histoire, à l'état pur, et à tous les niveaux. [...] La solitude, la précarité, l'indifférence, l'angoisse, l'exclusion, la misère, le statut d'étranger, toutes les catégories que le Spectacle déploie pour rendre illisible le monde sous l'angle social, le rendent simultanément limpide au plan métaphysique. Elles rappellent toutes, quoique de façon différenciée, la complète déréliction de l'homme quand l'illusion des «temps modernes» achève de devenir inhabitable, c'est-à-dire, au fond, quand vient le *Tiquun*.» *Tiquun 1* (1999), 23.
- 28 Se Cunningham, «Uvirksom forløsning», 107.
- 29 Senere ble også *Tiquun*-prosjektet forfulgt via uttrykk som var enda mer eksplisitt estetiske, gjennom filmen *Et la guerre est à peine commencée ...* og kunstnerkollektivet Claire Fontaine (http://www.clairefontaine.ws/bio_fr.html), som redaksjonsmedlemmet Fulvia Carnevale er en del av.
- 30 Tidsskriftet *Internationale situationniste* (1958–1969) er digitalisert og er tilgjengelig på <http://www.museumjorn.dk/en/journals.asp>.
- 31 *Détournement* ble teoretisert av situasjonistene for å avsløre skuespillsamfunnet gjennom en subversiv estetisk praksis. I dag er *détournement* i stor grad appropriert av reklame og populærkultur, se Bonnett, «Situationist strategies and mutant technologies», 30.
- 32 Kollasjformen nærmer seg nærmest en metode for politisk-teoretisk praksis, en *spekulativ kollasj* (*collage spéculatif*), se Caboret & Garrone «Avant-garde et mission», 37.
- 33 *Mai rampant*, eller den krypende mai, henspiller på italiensk venstreside i perioden 1968–1977, som omfattet universitetsokkupasjoner, ville streiker og gatekamper. Se Virno & Hardt, *Radical Thought in Italy* og Smith, «The Politics of Incivility», 119–132. Perioden er også kjent som *blyårene* («gli anni di piombo»).
- 34 «L'élément révolutionnaire est le prolétariat, le plèbe. Le prolétariat n'est pas une classe. Comme le savaient encore les Allemands du siècle dernière, es gibt Pöbel in allen Ständen [sitat attribuert til Hegel], il y de la plèbe dans toutes les classes.» *Tiquun 2* (2001), 242.
- 35 Cunningham, «Uvirksom forløsning», 111, skriver om disse teoriene avgjørende innflytelse på *Tiquun* når det gjelder utvidelsen av kapitalismens virkeområde: «Selv om disse teoriene ikke er kommensurable med hverandre, har alle teoriene om realsubsumpsjon til felles at de utvider Marx' opprinnelige begrep for å gi uttrykk for kapitalismens kolonisering og ekspropriering av livs- og samfunnsområder som befinner seg langt utenfor fabrikkene.»
- 36 Som Critchley sier om *L'insurrection qui vient*: «An opposition between the city and the country is constantly reiterated, and it is clear that construction of zones of opacity is better suited to rural life than the policed space of surveillance of the modern metropolis.» Critchley, «Mystical Anarchism.», 272–306. Se også Sommier, «Réflexions».
- 37 *Tiquun*, «Comment faire?», *Tiquun 2*.
- 38 Cunningham, «Uvirksom forløsning», 119.
- 39 *Tiquun*, «Comment faire?», *Tiquun 2*.
- 40 «Ce que sous-tendait le problème *Que faire ?*, c'était le mythe de la grève générale. / Ce qui répond à la question *Comment faire ?*, c'est la *pratique* de la GREVE HUMAINE. / La grève générale laissait entendre qu'il ya avait une exploitation limitée / dans le temps, et dans l'espace, / une aliénation parcellaire, due à un ennemi reconnaissable, et donc vincible. / La grève humaine répond à une époque où les limites entre le travail et la vie achèvent / de s'estomper. / Où consommer et survivre, / produire des «textes subversifs» et parer aux effets les plus nocifs de la civilisation / industrielle, / faire du sport, l'amour, être parent ou sous Prozac. / *Tout est travail.*» *Tiquun*, «Comment faire», *Tiquun 2*, 13.
- 41 Truls Lie ser for eksempel *Den kommende oppstandens* negative filosofi som en potensielt frigjørende kraft. Se Lie, «Negasjonens kraft».

Litteratur

- Agamben, Giorgio. «Violence and hope in the last spectacle», i Andreotti, Libero & Xavier Costa (red.). *Situacionistas: arte, política, urbanismo*. Barcelona : Museu d'Art Contemporani de Barcelona, 1996.
- Amdam, Peter. «Tiquun i bokform». *Kunstkritikk*, 21.06.10 (konsultert 26.07.2012).
- Bals, Jonas. «Å utlegge nederlag som seire, og seire som nederlag.» *Folkebiblioteket* #9. <http://blogg.deichman.no/folkebiblioteket/jonas-bals-a-utlegge-nederlag-som-seire-og-seire-som-nederlag/> (2012, konsultert 27.07.2012).
- Bolt, Mikkel. «Kunst, kapitalisme, revolution og kommunisering». *Modkraft.dk*. <http://modkraft.dk/node/13988> (2010, konsultert 27.07.2012).
- Bonnett, Alastair. «Situationist strategies and mutant technologies». *Angelaki: Journal of the Theoretical Humanities*, 4:2 (1999), 25–32.
- Caboret, D. & P. Garrone «Avant-garde et mission. La Tiquounerie», *La Guerre de la Liberté. Revue de salut public*. <http://laguerredelaliberte.free.fr/doc/tiqq.pdf> (udatert dokument, konsultert 16.8.2012).
- Comité Invisible. *L'insurrection qui vient*. Paris: Éditions de la Fabrique, 2007.
- Critchley, Simon. «Mystical Anarchism». *Critical Horizons: A Journal of Philosophy and Social Theory*. Vol.10, 2009: 272–306.
- Cunningham, John. «Uvirksom forløsning. Agamben, *Tiquun* og 'hvilken-bord-helst' kommunisme». *Agora*, vol.4, 2011: 103–126.
- Debord, Guy. *Skuespillsamfunnet*. Bergen/Oslo: Gasspedal/News from NowHere, 2009/[1967].
- Den usynlige komité. *Den kommende oppstand*. Oversatt av Toni Bashi. Århus: Edition After Hand, 2011.
- Lakoff, George & Mark Johnson. *Metaphors We Live By*. Chicago: University of Chicago Press, 2003/[1980].
- Lie, Truls. «Negasjonens kraft». *Le Monde Diplomatique Norge* (publisert 03.02.2012). <http://www.lmd.no/index.php?article=12567> (konsultert 27.07.2012).
- Nilsen, Remi. «For fellesskapet». *Folkebiblioteket* #9. <http://blogg.deichman.no/folkebiblioteket/remi-nilsen-for-fellesskapet/> (2012, konsultert 27.07.2012).
- Parti Imaginaire. *Et la guerre est à peine commencée...* http://www.dailymotion.com/video/x9axpz_et-laguerre-est-a-peinecommencee_news?search_algo=1, 2001.
- Pelletier, Eric og Anne Vidalie, «Tarnac: les sept clés de l'enquête», *L'Express*, 16. desember 2008. http://www.lexpress.fr/actualite/societe/tarnac-les-sept-cles-de-l-enquete_726665.html (konsultert 26.08.2012).
- Plant, Sadie. «The Situationist International: A Case of Spectacular Neglect», i *Radical Philosophy*. Vol. 55, 1990: 3–10.
- Smith, J. E. «The Politics of Incivility: Autonomia and Tiquun». *The Minnesota review*, 75, 2010: 119–132.
- Sommier Isabelle. «Réflexions autour de la «menace» ultra-gauche en France», i Xavier Crettiez et Laurent Mucchielli, *Les violences politiques en Europe*. Pp. 45–65. Paris: La Découverte, 2010.
- Tiquun*, Organe conscient du Parti Imaginaire. *Exercices de Métaphysique Critique*. 1. 1999. <http://bloom0101.org/tiquun.html>.
- Tiquun*, Organe de Liaison au sein du Parti Imaginaire, *Zone d'Opacité Offensive*. 2. 2001. <http://bloom0101.org/tiquun.html>.
- Tiquun. Theorie de Premiers matériaux pour une théorie de la Jeune-Fille*. Paris: Mille et une nuits, 2001.
- Tiquun, Tout a failli, vive le communisme!* Paris: Éditions de la Fabrique, 2009.
- Toscano, A. «Sarkozy's Terrorised Scapegoats». *Mute Magazine*. <http://www.metamute.org/community/your-posts/tarnac-9-sarkozys-terrorised-scapegoats> (2009, konsultert 22.08.2012).
- Virno, Paolo & Michael Hardt. *Radical Thought in Italy. A Potential Politics*. Minneapolis: University of Minnesota Press, 2006.